

HAL-KIRKOP

fi żmien il-Griegi

Fis-Seklu VIII qabel Kristu, meta Malta kienet taht l-influwenza tal-Feniċi, kellha wkoll komunita ta' nies Griegi. Dan hu magħruf minn iskrizzjonijiet miktubin bil-Grieg li nstabu kemm f'Malta u f'Għawdex. Dawn l-iskrizzjonijiet jirreferu kemm għall-poplu Malti u Ghawdex, kemm ghall-mexxejja tagħhom u kemm għar-religjjon tagħhom.

Minn dan ta' fuq wieħed jikkonkludi li Malta u Ghawdex kellhom żewġ gvernijiet separati, dak li kien jiffunzjona mill-belt ta' Melite, illum l-Imdina, f'Malta, u dak ta' Gawlos, illum Victoria, f'Għawdex. Wieħed jikkonkludi wkoll mill-istess iskrizzjonijiet li r-religjjon ta' Malta u Ghawdex kienet dak iż-żmien waħda politeista, jiġifieri, li minbarra alla suprem Zews, kien hemm ukoll allat ohra, kemm nisa u kemm irġiel, kif ukoll il-kultijiet tagħhom u qassissin li kienu jieħdu hsieb dawn il-kultijiet.

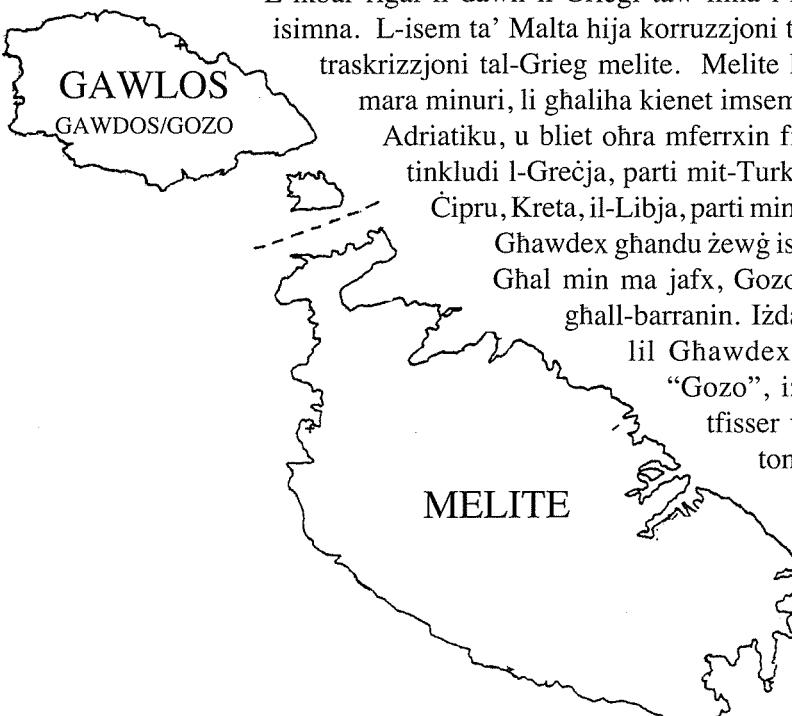
Jidher li dawn iż-żewġ komunitajiet Griegi, waħda f'Malta u l-ohra f'Għawdex, kienu jeżistu flimkien ma' żewġ komunitajiet ohra Puniċi, jiġifieri ta' razza Feniċja li kienet ġiet Malta minn fejn illum nghidulu l-Libanu. Dawn il-komunitajiet, Griegi u Feniċi, mid-dehra kienu jingiebu mhux hażin, almenu mill-fatt li ma jissemma ebda ġlied bejniethom. Dan hu differenti għal kollox mill-esperjenza ta' bejniethom fi Sqallija ħdejna, fejn għal mijiet ta' snin iġgieldu u harbtu bliet xulxin, biex hadd minnhom ma hareġ rebbieħ.

L-ikbar rigal li dawn il-Griegi taw lilna l-Maltin u l-Ġħawdexin hu isimna. L-isem ta' Malta hija korruzzjoni ta' l-Għarbi Malitah, li hi traskrizzjoni tal-Grieg melite. Melite kien isem ta' nimfa, alla mara minuri, li ghaliha kienet imsemmija għira ohra fil-baħar Adriatiku, u bliest ohra mferrxin fid-dinja Griega, li kienet tinkludi l-Grecja, parti mit-Turkija, il-Palestina, l-Egħittu, Ċipru, Kreta, il-Libja, parti minn Sqallija u l-Italja t'isfel.

Għawdex għandu żewġ ismijiet: Ghawdex u Gozo. Għal min ma jafx, Gozo muhuwiex isem riservat ghall-barranin. Iżda l-Griegi la qatt semmew lil Ghawdex "Għawdex" u l-anqas "Gozo", iżda "Gawlos", kelma li tħisser vapur merkantili pjuttost tond, li bħalu kienu jinsabu

Għawdex bil-bosta taħt il-pussess tal-Feniċi. Mela kif Gawlos ġie Ghawdex jew Gozo?

Awtur Grieg, bl-isem ta' Strabone



inzerta ha żball, li waqt li kien qed jitkellem fuq gżira hdejn Kreta li kien jisimha Gawdos, qal li din il-gżira kienet hdejn Melite mhux bogħod minn Sqallija. Dan l-iżball baqa' peress li Ghawdex huwa traskrizzjoni ta' Gawdos. Barra minn hekk, peress li din il-gżira ta' Kreta ġiet wara hafna magħrufa bħala Gozo, u peress li Gawdos u Gozo kien l-istess gżira, l-iżball ta' Strabone sar il-kaġun li Gawlos żididulu l-ismijiet, Griegi wkoll, ta' Gawdos u Gozo.

X'kien li ressaq kemm lill-Griegi u kemm lill-Feniċi lejn il-gżejjjer tagħna?

Dawn iż-żewġ popli kienu kummerċjanti kbar, u l-interessi tagħhom ma kinux tant li jiffurmaw imperu u hakma, imma li jħallu f'kull post li minnu kienu jgħaddu qatgħa nies li xogħolhom kien ikun li jixtru u jbiegħu prodotti, kemm dawk li shabbhom il-Griegi u l-Feniċi kienu minn żmien għal żmien iwassluhom bil-vapuri, u kemm dawk li kienu jakkwistaw bit-partit mill-indiġeni Maltin u Ghawdex u mill-barranin li bħalhom kienu qed jagħmlu dan it-tip ta' kummerċ.

Seta' ġara li dawn in-nies ma kellhomx interessa originali li jsiru haġa wahda mal-popli ta' Malta u Ghawdex, iżda li jittrattawhom bhal ma nafu kienu jittrattaw il-Griegi u l-Feniċi lill-Berberi ta' l-Afrika ta' fuq, il-Griegi fil-Libja, il-Feniċi fit-Tunisija. Hemmhekk, dawn il-popli kummerċjanti kienu jhossuhom superjuri lejn dawn l-indiġeni; tant li nafu wkoll kemm sfruttament kienu jagħmlu mill-prodotti tagħhom, specjalment il-Griegi mis-silpju, li kien tip ta' droga.

Ġara iż-żda li kemm il-Griegi u l-Feniċi kkolonizzaw l-iblet principali ta' Melite u Gawlos, hadu f'idejhom il-presidenza tal-kunsilli rispettivi taż-żewġ gżejjjer, u tkellmu f'isem il-popli ta' Malta u Ghawdex, kif jidher fl-iskrizzjonijiet. U dan it-tip ta' hakma għen sabiex ftit sekli wara, fis-sena 218 q.k., din il-hakma u kultura mista tghaddi bla xkiel f'idejn ir-Rumani, kif ġara fi Sqallija għexieren ta' snin qabel. F'din l-okkażjoni, il-Feniċi, li kienu issa taħt l-influwenza Kartaginiża, kienu hafna iktar dominanti mill-Griegi, tant li l-armata ta' Malta li ssemmiet mill-istoriku Ruman Livju kienet Punika, u mhux Griegi.

Jekk il-Griegi u l-Feniċi gew u ssetiljaw f'Malta u Ghawdex, u mhux sempliċiment żammew kolonja merkantili, bilfors li sabu hawn prodotti li setghu jakkwistaw, bħal għasel, ward, suf, qoton, prodotti ta' l-ikel, inkluż il-frott. Ma kienx jonqos ukoll il-hut u frott tal-bahar. F'dan il-kummerċ kien jiggwadanja kulhadd, imma l-aktar in-neozjanti barranin.

Hal Kirkop, fil-Lbiċ ta' Malta u mdawwar b'hafna ghelieqi, li kif rajna qabel ma kienx bogħod minn diversi bajjet, specjalment dawk ta' Wied iż-Żurrieq u Birżebbuġa, b'mogħdijiet stabbiliti sa minn żmien il-Hagar, ma setax kien minsi u mwarrab minn din l-influenza. Iżda waqt li l-influenza Punika għadha tidher fil-fdalijiet b'forma ta' bini u oqbra, ftit li xejn l-arkoologi jirreferu għal bini u oqbra Griegi.

Horatio Caesar Roger Vella
30 ta' Ġunju 2000.

Referenzi:

- Böchius, A. u Franzius, I., edi. *Corpus inscriptionum Graecarum*, Berolini ex officina academica 3, 14.953.24 (Iskrizzjoni lil Demetru)
- H.C.R. Vella, Gozo in classical literature, f'L. Briguglio and J. Bezzina edi. Gozo and its culture, Formatek Ltd, Malta, 13-48.
- H.C.R. Vella, The Island of Gozo in classical texts, f'Occasional papers on islands and small states, Foundation for international studies: Islands and Small States Institute, University, Valletta, Malta, 13 (1995).